

przyjętego Salmanassar, s. 69 semici zamiast Semici, s. 77 Łuasz zamiast Łukasz, Testaent zamiast Testament, s. 109 Kronikarza nie zwykło się nazywać Historykiem (z dużej litery), s. 116 rok 83 zamiast 63, s. 164 pod liczbami zamiast nad 1., s. 165 Księga 1 Machabejska została tu zaliczona do Proroków; wśród Machabeuszy brakuje Jonatana; powstawanie psalmów zaznaczono aż do ery chrześcijańskiej; wojny Medyjskie — chodzi o Persów; zamiast Pompeje powinno być Pompejusz.

Zastrzeżenia budzą pewne stwierdzenia autora: s. 10 księgi proroków błędnie nazywamy „historycznymi”, s. 43 w Madianie czczono Boga Yaho, s. 46 każdy syn Dawida staje się synem Bożym, podobnie s. 48 153, s. 92 Sługa Jahwe jest personifikacją narodu izraelskiego, s. 126 Syn Człowieczy u Dn 7 oznacza zbiorowość (ale na s. 153 jednostkę). Rażą pewne wyrażenia: s. 45 piwosze — o Filistynach, s. 47 pieśń łukun a oznaczenie Pieśni żałobnej Dawida (2 Sm 1), s. 60 „kwiatki” — o cudach Elizeusza (2 Krl 3—9), s. 119 budująca baśń — o Księdze Tobiasza; autor Koheleta ukrywa się pod fałszywym imieniem. Dziwi wyodrębnienie okresu Balaama (s. 50).

Godne odnotowania są np. trafne przedstawienie w ramce współczesnego ujęcia mitu (s. 29) oraz tłumaczenie za Biblią ekumeniczną (TOB) imienia Bożego Jahwe: jestem, kim będę (s. 41). W Dziele Kronikarskim autor przyjmuje kolejność Nehemiasz — Ezdrasz (s. 101). Autor opowiada się za pozostawieniem psalmów i tekstów zlorzeczających w użytku liturgicznym, bo i one są słowem Bożym (s. 146).

Pewnym zaniedbaniem raczej wydawcy niż autora jest brak podania, jakim tłumaczeniem polskim posłużono się przy cytowaniu tekstów biblijnych (s. 38—39, 64—65, 79 itd., chodzi o BT).

Mimo wspomnianych podrzędnej natury braków, książka Charpentier'a godna jest polecenia dla wszystkich zainteresowanych Starym Testamentem.

Pawłów

Ks. ANTONI DREJA

KS. TADEUSZ BRZEGOWY, *Prorocy Izraela*. Tarnów 1994, s. 243 + 237.

Powyższą pozycję wydał Instytut Teologiczny w Tarnowie jako pomoc naukową dla studentów teologii, przygotowujących się do kapłaństwa i późniejszej pracy duszpasterskiej. Pozycja powyższa ukazała się w ramach sukcesywnie drukowanej serii pod numerem 14 i 19. Podjęcie się druku tej i innych pozycji, znajdujących się w tej serii należy uznać za przedsięwzięcie nie tylko ze wszech miar udane, ale jako wprost konieczne i zaspakające zapotrzebowania alumnów seminariów duchownych, którzy po wysłuchanych wykładach jako katecheci czy nauczyciele religii raz po raz wracają do treści kłedyś wysłuchanych, by autentycznie przekazywać swoim słuchaczom prawdy naszej wiary chrześcijańskiej.

Jako bibliista jestem zainteresowany pozycją bibliijną, z której treścią pragnę zaznajomić czytelników RBL i wszystkich zainteresowanych tematyką bibliijną.

Pozycję tę oceniam jako doskonałą zarówno pod względem formalnym jak i merytorycznym. Przede wszystkim oparta jest ona na szerokiej znajomości przedmiotu, olbrzymim odczytaniu Autora, zarówno w bibliografii obcojęzycznej jak i polskiej, jak również i we właściwej interpretacji zdań i opinii współczesnych egzegetów. Gdyby komuś nie wystarczyło zdanie Autora omawianej pozycji, może sięgnąć do zacytowanej bibliografii i uzupełnić sobie interesujące go problemy.

Szczegółowe omówienie poszczególnych proroków ks. Brzegowy przedzielił szerokim wstępem ogólnym dotyczącym problemu profetyzmu, bardzo słusznie podkreślając nadprzyrodzony charakter profetyzmu izraelskiego (ss. 9—49). Za bardzo cenne uważam uwagi dotyczące chronologii życia i działalności poszczególnych proroków na s. 48n, które pozwalają nam lepiej zrozumieć wystąpienia proroków umieszczonych w ramach historii narodu izraelskiego.

Omawiając poszczególne proroctwa Autor dokonuje tego w oparciu o trzy elementy składowe: najpierw kreśli tło historyczne, na którym działa poszczególny prorok; potem przeprowadza dokładną egzegezę interesującego go tekstu, prawie zawsze popartą wieloma cytatami hebrajskimi, by w końcu przekazać jego pełne i właściwe znaczenie teologiczne. Wychodząc z założenia, że Biblia jest jednością, omawia jakies proroctwo zawsze szukając odniesienia jego i powiązania z innymi wypowiedziami proroka lub też z księgami napisanymi w czasie późniejszym. Dla przykładu np. omawiając proroctwo Izajasza o Róźdźce Dawida (Iz 11,1—9) nawiązuje do Ps 72, w którym autor psalmu wychwala szeroko sprawiedliwe rządy przyszłego Mesjasza i jego wrażliwość na krzywdę ubogich (s. 90). W wielu innych miejscach można odnaleźć stosowanie przez naszego Autora hermeneutycznej zasady o jedności Biblii (regula unitatis). Omawiając życie i działalność np. proroka Jeremiasza, przekazując jego dane biograficzne, porównuje go z Pawłem z Tarsu, który również w sposób wyleny i szczerzy zawsze mówi o sobie. „W przeciwieństwie do Eliasza czy Hioba — zaznacza ks. T. Brzegowy — historia Jeremiasza nie zna końcowego triumfu, lecz przeciwnie, kończy się całkowitym niepowodzeniem” (108). Można powiedzieć ogólnie, że Autor omawiając jakąś postać, czy jakies proroctwo nie omawia ich w oderwaniu od całości, ale zawsze szuka powiązania czy analogii z czasów późniejszych (por. np. wypowiedzi Jeremiasza o „domu Dawida” (21,12) do obietnic Natana z 2 Sm, itp).

Omawiając poszczególne proroctwa bardzo często zaznacza, że „znalazło ono swoje doskonałe wypełnienie w Jezusie Chrystusie” (s. 128). Uważam za bardzo słuszne zaakcentowanie, że prorok jest nie tylko prorokiem ale w pełnym tego słowa znaczeniu teologiem, a nawet dogmatykiem (np. wypowiedź o Ezechielu, s. 130).

Z wielkim uznaniem należy podkreślić wielką precyzję z określaniu danych historycznych dotyczących zarówno czasu działania jak i wypowiedzi poszczególnych proroków (np. dane dotyczące osoby proroka Daniela, wielojęzyczności jego księgi jak również precyzyjnego i jednoznacznego określenia jego proroctw i wypowiedzi o Synu Człowieczym, o wskrzeszeniu umarłych — por. s. 237n).

W drugim tomie swej monografii omawia ks. T. Brzegowy wszystkich tzw. mniejszych proroków, których niekiedy traktuje się bardzo powierzchownie, a przecież oni też są przekąźnikami objawienia Bożego i nosicielami mesjańskich proroctw. Solidaryzują się z wypowiedziami Autora choćby na temat proroka Jonasza, którego księga jak sam zaznacza „pomimo swoich niewielkich rozmiarów śmiało może być zaliczona do szczytowych osiągnięć ST, tak pod względem literackim jak i teologicznym” (t. II, s. 99). Wypowiedź ta świadczy, że Autor do każdej nawet najmniejszej księgi prorockiej podchodzi rzeczowo i z wielkim szacunkiem widząc w niej objawione słowo Boże.

Uważna lektura obu tomów pozycji ks. Brzegowego pozwala nam na końcowy wniosek, że Autor jest wierny zasadzie, której broni do końca, że „Novum Testamentum in Vetere latet et Vetus in Novo patet”. Proroctwa zasygnalizowane czasem tylko „in confuso” otrzymują jego zdaniem, pełne wyjaśnienie i wytlumaczenie w Nowym Testamencie.

Należy tu jeszcze podkreślić komunikatywny język omawianej pozycji, dzięki czemu czytanie pracy nie nudzi, ale wciąż czytelnika i dostar-

cza bogatych przeżyć nie tylko estetycznych, ale także i głębokich refleksji, zmuszających do ubogacenia swego intelektualnego i wewnętrznego życia. Ks. T. Brzegowemu należy się za tę pracę nie tylko uznanie, ale także i szczerą wdzięczność.

Kraków

Ks. STANISŁAW GRZYBEK

PRZEGLĄD PUBLIKACJI O MOJŻESZU

1. IWAN FRANKO, *Mojżesz*, przeł. J. Litwiniuk, Wyd. Burchard Edition i ZW Tyrsa, Warszawa 1993.

J. Litwiniuk przetłumaczył poemat jednego z największych poetów ukraińskich, Iwana Franki (1856—1916). Poemat ten został napisany w 1905 r. we Lwowie, a po raz pierwszy przełożony na język polski w 1913, po czym niemal całkowicie zapomniany. Jest to poemat poetycki oparty na Biblii, na dziejach Mojżesza, przedstawiający dzieje narodu, oczywiście najpierw ukraińskiego, ale także wielka metafora Narodzin Narodu, a więc może odnosić się do każdego narodu walczącego o wolność. Utwór Franki, choć napisany po ukraińsku, zawdzięcza wiele poezji młodopolskiej, z którą autor spotykał się we Lwowie, znając świetnie język polski i przyjaźniąc się z polskimi poetami owych czasów, zwłaszcza z Kasprowiczem. Nowemu przekładowi poematu na język polski towarzyszą godne uwagi ilustracje znanej malarki Wisny Lipszyc.

2. EDMOND FLEG, *Mojżesz w opowieściach mędrców*. Przeł. z franc. U. Grajczyk i R. Szmydki OMI, Wyd. Kerygma, Lublin 1994.

Edmond Fleg to literacki pseudonim Edmonda Flegenheimera (1877—1964), który będąc Żydem pochodzenia niemieckiego przyjął obywatelstwo francuskie. Jego twórczość literacka opierała się na literaturze targumicznej, czerpiąc z niej inspiracje i motywy. *Mojżesz w powieściach mędrców* z roku 1956 jest literackim opracowaniem i przetworzeniem (parafrazą parafraz) tekstów Talmudu dotyczących dziejów Mojżesza. Utwór z pogranicza dokumentacji narratorów Talmudu i fikcji literackiej autora, próbuje uzupełnić egzegezę krytyczną historii Mojżesza. Można by go określić jako literacki midrasz biblijnych midraszów.

3. JOSÉ H. PRADO FLORES, *Mojżesz. Poza pustynię*. Przeł. A. Wawrykiewicz, Wyd. Kairos, Wrocław — Kraków 1994.

José H. Prado Flores, Meksykanin z pochodzenia, jest świeckim moderatorem ruchu odnowy charyzmatycznej w Meksyku, którego 25 książek na temat ewangelizacji i odnowy cieszy się dużym powodzeniem. Sygnalizowana książka jest próbą religijnego odczytania „w Duchu” — jak postuluje Sobór Watykański II — z kart Pisma świętego życia i dzieła Mojżesza. Podtytuł „poza pustynię” nawiązuje do wyrażenia w Wj 3,1 *'ahar hamidbar* i oznacza, że Mojżesz był w stanie odrzucić schematy życia i pójść „poza pustynię”, tzn. poza sferę swoich przyzwyczajęń i dotychczasowego stylu życia. Książka do medytacji nad Biblią na przykładzie Mojżesza, który z natchnionych kart Pisma przemawia i dzisiaj do nas, podobnie jak w sferze sztuki ów wykuty w marmurze przez Michała Anioła.

Kraków

Ks. JERZY CHMIEL